

knjige sažetaka

Srbija i reformisanje instituta odgovornosti

Okrugli sto
2. novembar 2018.

ИНФ

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
CENTAR ZA PRAVNA ISTRAŽIVANJA
BEOGRAD

SRBIJA
I REFORMISANJE
INSTITUTA
ODGOVORNOSTI

Izdavač

Institut društvenih nauka
Beograd, 2018

Za izdavača

Dr Goran Bašić

Urednik

Dr Hajrija Mujović

Programski odbor

Dr Zorica Mršević

Dr Marta Sjeničić

Dr Marko Milenković

Grafičko oblikovanje

Milorad Mitić

Štampa

RIC grafičkog iženjerstva
Tehnološko-metalurškog fakulteta

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za pravna istraživanja

Srbija i reformisanje instituta odgovornosti

Okrugli sto

KNJIGA SAŽETAKA

BEOGRAD, 2. novembar

Sadržaj

- 7 **I ODGOVORNA DRŽAVA**
- 7 ■ **Zorica Mršević**
SHVATANJE ODGOVORNOSTI U JUDAIZMU
- 10 ■ **Mirjana Dokmanović**
ODGOVORNOST DRŽAVE ZA BEZBEDNOST I ZAŠTITU
RADNIKA NA RADU
- 13 ■ **Sanja Stojković Zlatanović**
ODGOVORNOST MULTINACIONALNIH KOMPANIJA I
PRIMENA MEĐUNARODNIH OKVIRNIH KOLEKTIVNIH
SPORAZUMA – OSNOVNA PITANJA UNAPREĐENJA
POLOŽAJA ZAPOSLENIH
- 16 ■ **Marko Milenković**
ODGOVORNOST I TRANSPARENTNOST U OBLASTI
BEZBEDNOSTI HRANE U PRAVU EVROPSKE UNIJE -
INSTITUCIONALNI ARANŽMANI I AKTUELNE INICIJATIVE
ZA UNAPREĐENJE PRAVNOG OKVIRA
- 17 ■ **Ranko Sovilj**
KONCEPTI ZDRAVSTVENIH SISTEMA U SVETU I IZAZOVI
SA KOJIMA SE DANAS SUOČAVAJU ODGOVORNE
DRŽAVE
- 19 ■ **Jagoda Drljača**
SAGLASNOST I DONORSTVO – ETIČKE I PRAVNE DILEME
NOVOG ZAKONA O PRESADIVANJU LJUDSKIH ORGANA
- 21 **II POSTUPCI I PROCESUIRANJE**
- 21 ■ **Hajrija Mujović**
MEDICINSKA NEPAŽNJA ILI KRIVIČNO DELO ? –
RAZLIČITE ODGOVORNOSTI

- 23 ■ **Marta Sjeničić**
ODGOVORNOST ZA GREŠKU U DIJAGNOZI
- 26 ■ **Aleksandra Leković**
ODGOVORNOST DRŽAVE
- 29 ■ **Marina M. Jovanović**
ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ŠTETU KOJU PRETRPI
ZAPOSLENI NA RADU ILI U VEZI SA RADOM
- 33 ■ **Dragana Marčetić**
ODGOVORNOST PREDUZEĆA ZADUŽENOG ZA UPRAVLJANJE
JAVNIM PUTEVIMA
- 34 ■ **Vesna Filipović**
ODGOVORNOST ŠKOLE ZA PRIČINJENU ŠTETU
- 36 ■ **Tijana Đurđević**
ODGOVORNOST SUDA ZA TROŠKOVE KRIVIČNOG POSTUPKA U
SLUČAJU DONOŠENJA OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE
- 37 **III PREVENCIJA I ODGOVORNOST**
- 37 ■ **Svetislav Janković**
PREVENCIJA I ODGOVORNOST – POGLED IZ UGLA PRIVREDNOG
PRAVA
- 40 ■ **Jasmina Selaković Papić**
ODGOVORNOST ORGANA STARATELJSTVA ZA PRAVOVREMENU
I DELOTVORNU PODRŠKU RODITELJIMA U VRŠENJU
RODITELJSKOG PRAVA – ZAKONSKA REGULATIVA I PROBLEMI U
PRAKSI
- 43 ■ **Sofija Nikolić**
PREVENCIJA I ODGOVORNOST ZA ŠTETE KOJE POTIČU OD
ZGRADE

Shvatanje odgovornosti u judaizmu

Zorica Mršević*

Kako judaizam poznaje 613 zapovesti, jasno je da je to sistem koji izuzetno zahtevan u pogledu odgovornosti za ponašanja u svim aspektima života. 613 zapovesti koje se nalaze u 3. Mojsijevoj i drugim knjigama a deset zapovesti koje se nalaze u 2. Mojsijevoj 20:1-17 i 5. Mojsijevoj 5:6-21 sažetak su celog Zakona. Judaizam drži da su ovaj svet i ljudi u njemu prirodno dobri pošto su Božija tvorevina. Jevrejski vernici se posvećuju i približavaju Bogu tako što ispunjavaju *micvot* (Božije zapovesti). Neke od zapovesti su negativne tj. zabranjuju neko ponašanje a neke su pozitivne, tj. naređuju neko ponašanje. Prvih pet knjiga Starog zaveta su otkrovenje koje je Mojsije dobio od Boga. One ne smeju da se menjaju niti da im se išta dodaje. Snažan osnov lične odgovornosti je uverenje Bog nadgleda dela ljudi, nagrađuje pojedinca za dobra, a kažnjava za zla dela. Iako hrišćani veliki deo svoje vere zasnivaju na Starom zavetu, između hrišćanstva i judaizma ipak postoje značajne razlike. Jevreji generalno smatraju da su dela i ponašanje najvažniji, a verovanje proizilazi iz dela. Konzervativni hrišćani smatraju da je verovanje na prvom mestu, a da iz njega proizilaze dela. Isus naime, kaže Jevrejima da se drže zakona Mojsijevog, i da on nije došao da ukine taj zakon, dok su nejeverejci samo odgovorni da se drže moralnih zapovesti. Jevreji se nazivaju Božijim izabranim narodom, ali to ne znači da smatraju da su superiorniji od ostalih, već da su od Boga dobili više odgovornost. Biblijski stihovi kao što je 2. Mojsijeva 19:5 samo govore o tome da je Bog izabrao Izrael da primi i proučava Toru, poštuje jednog Boga, drži šabat i obeležava praznike. Poštovanje šabata je jedna od prvih odgovornosti Jevreja. Kada Bog govori Mojsiju On ga upozorava da šabat ima najvišu čast. Niti se bilo koja smrtna kazna sme izvršiti na šabat, ni bilo koja kazna koju izriču sudovi se ne može izvršiti na šabat. To omogućava da šabat bude dan mira čak i za osuđenog prestupnika. Jevreji nisu izabrani da budu bolji od ostalih, već da budu svetlo neznabošcima i blagoslov svim narodima sveta, što znači da imaju veliku odgovornost da ispune tu misiju.

* **doktor pravnih nauka, naučna savetnica** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, zmrsevic@idn.org.rs

Odgovornost za ne nanošenje boli drugim ljudima. Bol onih koji su 'progonjeni' je površna i prolazna. Odgovornost onih koji su 'progonitelji' donosi duboku i večnu bol. Bol koju nam drugi mogu prouzrokovati pada u senku u svetlu boli koju možemo izazvati sami sebi kada nanesimo bol drugima. Rabini objašnjavaju da su grlice i golubovi dve vrste ptica koje su najčešće progone, a nikada same ne progone. Drugim rečima, one su uobičajen plen drugih ptica, ali nikad ne progone druge ptice. Rabini kažu da ih ljudi moraju oponašati. Iako nam nije drago kad smo 'progonjeni', još je gore kada mi progono druge. Evo jednog primera. Strašno je kada ti je nešto ukradeno. Neko uđe u tvoju kuću i uzme nešto što pripada tebi. No, znaš li kome je mnogo gore nego tebi? Čoveku koji ti je to ukrao. Ti si izgubio nešto od materijalne vrednosti. Međutim, on je lopov. Ti ćeš verovatno nadoknaditi ono što si izgubio. Ako ne, pa živećeš i bez toga. Ali lopov ne može nikad promeniti činjenicu da je odgovoran što je ukrao. U ovom svetu, a i u budućem, on mora živeti s duhovnim posledicama svog izbora.

Jednom je u ješivi u Jerusalimu, u hodnik došao jedan čovek koji je preživeo holokaust. Počeo je vikati na ljude koji su tamo učili, pitajući ih kako mogu učiti Božju reč, kada je Bog odbacio svoj narod u Europi - kad je Njegov narod trpeo više od ikoga u istoriji? Jedan od studenata ukazao mu je na nešto što ga je duboko potreslo. On je rekao da je nacistima bilo gore nego Jevrejima. Pitao je čoveka, 'da ste imali izbor, biste li izabrali biti nacistički čuvar u logoru, ili jevrejski logoraš?' Čovek mu je rekao, 'da me vratite tamo, radije bih bio ubijen, nego da ubijem.' Za njega, bilo bi bolje proći svu patnju iznova, nego biti ubica. To se može primeniti na sva područja života.

Odgovornost ko(h)ena (sveštenika). Kao duhovni lideri jevrejskog naroda, koeni, u poređenju sa običnim ljudima, imaju mnogo veće odgovornosti za svoje celokupno ponašanje. Talmud sasvim konkretno podučava da jedino onda kada je *kohen* po svom ponašanju i samodisciplini nalik anđelu Božjem, ljudi će dolaziti da uče Toru od njega. Zadatak koji je postavljen pred *kohanim* nije puka mehanička rutina službe u Hramu. To je zapravo izazov da budu istinski primer u ponašanju, uzor drugima, i učitelj Tore Izraelu, kako delima tako i rečima, što određuje pravog *kohena*. Opisuju ih kao osobe koje vole mir, koje teže miru, koje vole druga ljudska bića, i čoveka koji je u stanju dovesti ljude što bliže vrednostima, učenju i poštovanju Tore.

Odgovornost za prirodu. U svetlu postojanja razvijene savremene ekološke svesti potrebno je ukazati da judaizam od najranijih izvora, predviđa vrlo izričito odgovornost za čuvanje prirode i obavezu odgovornog ponašanja u njenom iskorišćavanju, npr. obavezno mirovanje, neeksploatacije zemlje svake sedme godine. Neki primeri ilustruju shvatanje odgovornosti za prirodu u judaizmu.

Opšta odgovornost za čuvanje celokupne prirode. „Pogledaj delo Božje, jer ko može da ispravi ono što je čovek iskrivio? Kada je Bog stvorio Adama,

pokazao mu je sva stabla u rajskom vrtu i rekao mu: „Vidi dela Moja, kako su lepa i vredna hvale. Sve što sam stvorio, za tebe sam stvorio. Obrati pažnju da ne pokvariš i ne uništiš Moj svet, jer ako ga uništiš, neće biti ikoga da ga posle tebe popravi“ (Midraš Kolehel Raba 7). Jer je zemlja Moja a vi ste došljaci, i stanovnici kod Mene (Vajikra Levitski zakon 25:23.). Gospodnja je zemlja i šta god je u njoj, univerzum i sve što je živo u njemu (Psalm 24). Ne samo onaj ko seče drveće koje donosi plodove, nego bilo ko, ko uništava imovinu u kući, cepa odeću, ruši zgradu, zaustavlja potok, namerno uništava hranu, krši zakon „Ne uništavaj“. „Veliki učitelj Avram Isak Akoaen Kuk izašao je da se prošetala i sabere svoje misli a ja sam krenuo za njim. Usput sam otkinuo nekoliko grančica. Naš veliki učitelj se začudio a potom mi je nežno rekao: „Veruj mi da sam svih dana svog života vodio računa da nepotrebno ne otkinem travku ili cvet, kada je ona u stanju da raste i procveta. Poznato ti je učenje naših mudraca da ne postoji ni jedna travka ovde na zemlji kojoj nebeski glas ne kaže „rasti“. Svaka mladica i travka nešto kažu, saopštava neki smisao. Sve što je stvoreno kazuje svoju pesmu u slavu Tvorca.“ (Bal Tašlih. Rambam, Mišnei Tora, Zakoni Kraljeva 6:10.)

Odgovornost za čuvanje šuma - ni ratni sukob ne opravdava uništavanje drveća. „Kada opkoliš jedan grad i budeš dugo pod njim kako bi ga osvojio, ne uništavaj njegovo drveće sekirom, jer možeš sa njih jesti, zato ih ne seci“ (Dvarim, Ponovljeni zakon 20:19).

Odgovornost za buduće generacije. „Jednog dana dok je Honi putovao ugledao je čoveka kako sadi drvo rogača. Pitao ga je, koliko vremena je potrebno da ovo drvo rodi plod? Čovek mu je odgovorio, sedamdeset godina. Honi je nastavio, da li si siguran da ćeš poživeti još sedamdeset godina? Čovek je odgovorio, kao što su moji preci zasadili drveće za mene tako i ja sadim ovo drvo za moju decu“. (Talmudska priča)

Odgovornost za nemešanje biljnih vrsta. Danas možda najinteresantnije zvuči 107. negativna je zapoved da se ne seju dve vrste semena na njivi, koja može da se u svetlu savremene tehnologije razume i kao zabrana GMO! “Kao što Pismo kaže, *nećeš sejati svoje njive s dve vrste semena* (Vajikra 19,19). U drugim zemljama, osim Izraela, Jevrejima je dopušteno da na početku, sadi dve vrste semena zajedno. Što se tiče mešanih vrsta voćaka, što podrazumeva kalemljenje stabla citrusa na voćku jabuke, ili nešto slično, to je zabranjeno i u drugim zemljama. Tako je zabranjeno i kalemiti drvo na povrtnicu ili povrtnicu na voćku, čak i u drugim zemljama. Što se tiče mešanja u vinogradu, što znači saditi žitarice u vinogradu, zabranjeno ih je žeti, jesti njihov urod, ili od toga imati bilo kakve koristi - u drugim zemljama, po zakonima učenjaka. A u Zemlji Izraelovoj, prema zakonu Tore.”

Ključne reči: judaizam, Tora, nenanošenje boli, ekološka odgovornost, odgovornost ko(h)ena

Odgovornost države za bezbednost i zaštitu radnika na radu

Mirjana Dokmanović*

Alarmantno stanje bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji ukazuju na neophodnost osveščivanja višestruke odgovornosti i uloge države u ovoj oblasti. Cilj rada je da ukaže na ovu potrebu, a predmet rada je ocena primene pravnog i strateškog okvira u ovoj oblasti.

Srbija je uspostavila širok zakonodavni i institucionalni okvir za primenu Ustavom zajamčenog prava na bezbedne uslove rada i posebnu zaštitu na radu. Ženama, omladini i osobama sa invaliditetom omogućuju se posebna prava bezbednosti i zdravlja na radu i posebni uslovi rada, u skladu sa zakonom. Sistem bezbednosti i zdravlja na radu počiva na Konvencijama Međunarodne organizacije rada i direktivama EU putem poštovanja ključnih principa promovisanih ovim dokumentima i Zakonu o potvrđivanju Revidirane evropske socijalne povelje („Službeni glasnik RS”, broj 42/09). Pored Zakona o bezbednosti i zaštiti na radu („Službeni glasnik RS”, br. 101/2005 i 91/2015), propisi koji se odnose na razne aspekte bezbednosti i zdravlja na radu razrađeni su u oblastima kao što su rad, zdravstvena zaštita i zdravstveno osiguranje. Usvojen je niz podzakonskih i pratećih akata kojima se obezbeđuje primena standarda i normi u ovoj oblasti. O sprovođenju i unapređivanju zakonodavnog okvira staraju se Uprava za bezbednost i zdravlje na radu, Inspektorat za rad i Sektor za rad u okviru Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, ostala ministarstva, Vladina i druga tela, agencije i ustanove, kao i organizacije poslodavaca i zaposlenih, uključujući sindikate, Socijalno-ekonomski savet Republike Srbije, Savet za bezbednost i zdravlje na radu, Udruženje za bezbednost i zdravlje na radu i pravna lica i preduzetnici sa licencama za obavljanje poslova u ovoj delatnosti.

* **doktor pravnih nauka, naučna saradnica** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, mdokmanovic@idn.org.rs

S obzirom da se najavljeni jedinstveni registar za povrede na radu još ne primenjuje, podaci se razlikuju zavisno od toga ko ih prikuplja. Prema podacima Republičke uprave za bezbednost na radu, u 2017. godini je evidentirano ukupno 10.213 povreda na radu (9 smrtnih i 898 teških), što je 27 procenata više nego samo dve godine ranije (ukupno 7.795 povreda, od čega 5 smrtnih i 724 teških). Najveći broj povreda dogodio se kod poslodavaca koji zapošljavaju više od 500 zaposlenih (39,91 procenata). Podaci Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje ukazuju da je broj povreda čak dvostruko veći od onog koji prijavljuju poslodavci Upravi za bezbednost na radu, a registrovano je čak 39 smrtnih povreda na radnom mestu. Građevinarstvo i industrija spadaju u najrizičnije delatnosti. Najčešći uzrok povreda na radu je neprimenjivanje, odnosno nepoštovanje posebnih pravila bezbednosti na radu (39,58 procenata) i izvođenje radne operacije na način protivan pravilima bezbednosti na radu (nebezbedan rad na visini, nekorišćenje propisanih sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu i rad u nepropisno obezbeđenim iskopima). Poslodavci najčešće tek formalno pristupaju izradi akta o proceni rizika na radnom mestu u radnoj okolini.

Uprkos evidentnoj raširenoj pojavi kršenja zakona u ovoj oblasti, za krivična dela u ovoj oblasti u 2017. godini policija i drugi državni organi podneli su svega 33 krivične prijave, a 13 prijava su podnela oštećena lica. Prekršajnim sudovima podneto je ukupno 640 zahteva, od čega je svega polovina predmeta rešena u toj godini. U prethodnoj, 2016. godini, inspektori rada su doneli 478 rešenja o zabrani rada na mestu rada zbog opasnih pojava koje su mogle da ugroze bezbednost i zdravlje zaposlenih. Podneli su i 3571 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka i 62 krivične prijave protiv odgovornih lica. Prekršajni postupci se najčešće završavaju opomenom, odbačajem ili obustavom postupka ili izricanjem minimalne novčane kazne do 100.000 dinara. U krivičnom postupku optužena su 11 lica, a nijedno nije osuđeno. Sa ovakvom kaznenom politikom, poslodavcima se više isplati da plate kazne, nego da ulažu u zaštitu na radu. S druge strane, mnogi radnici se svesno izlažu opasnosti i prihvataju da rade u nebezbednim uslovima rada bez odgovarajuće zaštite i bez ugovora o radu samo da bi imali bilo kakav posao i izvor prihoda.

Ostvarivanje naknade štete zbog povrede na radu ili u vezi sa radom je u praksi često vrlo dugotrajan i neizvestan sudski postupak. U takvoj situaciji radnik je stavljen u težak položaj da dokaže uzročno-posledičnu vezu između povrede koju je pretrpeo i nepostupanja poslodavca po osnovu zakona. Poseban je problem što poslodavci ne poštuju ni zakonsku obavezu o registrovanju profesionalnih bolesti i oboljenja u vezi sa radom. U 2017. godini nisu dostavili nijedan izveštaj o oboljenjima u vezi sa radom, a u 2015. godini samo jedan.

Stanje u ovoj oblasti ukazuje na učestalo nesankcionisano kršenje zakona, blagu kaznenu politiku, nedostatak efikasnih mera prevencije, slabosti nadležnih institucija i nepostojanje konzistentnog strateškog okvira, što sve spada u nadležnosti i odgovornosti države. U Srbiji je izuzetno mali broj inspektora rada, svega 240, što znači da jedan inspektor rada "pokriva" 1.475 privrednih subjekata. Ovim je onemogućena efikasna kontrola primene i poštovanja zakona. Trenutno je država bez strateškog okvira u ovoj oblasti, s obzirom da su Strategija bezbednosti i zdravlja na radu i prateći Akcioni plan istekli 2017. godine. Ovakvo stanje ide na ruku samo poslodavcima, prvenstveno velikim kompanijama, kojima smanjenje troškova za bezbednost i zaštitu na radu predstavlja osnov za ostvarenje većeg profita. Čak ni izveštaji Evropske komisije o napretku Srbije prema članstvu u Evropskoj uniji ne posvećuju posebnu pažnju ovoj problematici.

Polazeći od toga da je država prvenstveno odgovorna za stanje ljudskih prava, pa tako i za bezbednost i zaštitu na radu, masovna i flagratna nesankcionisana kršenja prava u ovoj oblasti zahtevaju preispitivanje odgovornosti nosilaca javnih ovlašćenja i zaokret ka odgovornoj politici.

Ključne reči: *odgovornost države, pravo na bezbedne uslove rada, zaštita na radu, inspekcija rada, povrede na radu*

Odgovornost multinacionalnih kompanija i primena međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma – osnovna pitanja unapređenja položaja zaposlenih

Sanja Stojković Zlatanović*

Poslovanje multinacionalnih kompanija u uslovima globalizacije u značajnoj meri utiče na radnopravni položaj zaposlenih u njihovim filijalama. Ovo naročito zbog primene različitih standarda rada u zavisnosti od regulative države u kojoj filijale obavljaju svoje aktivnosti. Pored toga, ne postoji regulatorno međunarodno telo koje utvrđuje univerzalna pravila za poslovanje multinacionalnih kompanija u kontekstu poštovanja osnovnih prava radnika. S tim u vezi, a u uslovima slabljenja uticaja sindikata, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, i smanjenja članstva, došlo je do nastanka i razvoja međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma, kao fleksibilnih pravnih instrumenata kojima se multinacionalne kompanije obavezuju, na međunarodnom nivou, da poštuju minimalne standarde rada nezavisno od važećih pravnih pravila država u kojima njene filijale posluju.

Međunarodni okvirni kolektivni sporazumi jesu pravni sporazumi koje zaključuje glavni menadžment multinacionalne kompanije sa međunarodnom federacijom sindikata. Značaj ovih sporazuma ne nalazi se u samom tekstu, odnosno u njihovoj sadržini, već u iskazanoj nameri ugovornih strana da postanu novi, fleksibilni pravni instrument za unapređenje radnih i socijalnih prava, kao i da doprinesu razvoju socijalnog dijaloga na međunarodnom nivou. Međutim, bez obzira na uočenu različitost u njihovoj sadržini, većina sporazuma sadrže osnovne standarde predviđene u konvencijama Međunarodne organizacije rada, naročito, standarde o zaštiti zdravlja i bezbednosti

* **doktor pravnih nauka, naučni saradnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, sanjazlatanovic1@gmail.com

na radu, ali i standarde o zaštiti životne sredine. Pored toga, sadržinu međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma čine i odredbe kojima multinacionalne kompanije priznaju sindikate i njihove aktivnosti na međunarodnom nivou, odredbe o organizovanju godišnjih sastanaka strana koje su učestvovalе u zaključivanju, kao i odredbe o osnivanju odbora za izveštaje o implementaciji i nadzoru nad primenom. Zatim, tu su i odredbe kojima se kompanije obavezuju da obaveštavaju svetsku federaciju sindikata o restrukturiranju kompanije, što uključuje razmenu informacija i konsultovanje, te one koje se odnose na obaveze podgovornika i dobavljača.

Pitanje pravne prirode ovih sporazuma, odnosno pravno dejstvo i njihova primena u filijalama multinacionalnih kompanija, od naročite je važnosti sa aspekta ostvarivanja i zaštite osnovnih prava radnika u onim državama u kojima su, tradicionalno, radni standardi niski. Ovo podrazumeva razmatranje pitanja odgovornosti multinacionalnih kompanija za poštovanje međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma u svim filijalama. Međunarodni okvirni kolektivni sporazumi, prema svojoj pravnoj prirodi, više odgovaraju instrumentima tzv. mekog prava, gde je odgovornost multinacionalne kompanije za njihovo sprovođenje političkog i moralnog karaktera a sve u okvirima politike korporativne socijalne odgovornosti. Tako, najčešće, kada dođe do povrede prava radnika u nekoj od filijala, centrala multinacionalne kompanije može da interveniše, te da, na taj način, deluje preventivno i spreči takve postupke lokalnog menadžmenta u budućnosti. Sve ovo, pod pretpostavkom, da su radnici i njihovi predstavnici u filijalama detaljno i istinito obavešteni o sadržini i mogućnostima koje daje zaključeni sporazum, kako bi na vreme obavestili svetsku federaciju sindikata o mogućoj povredi prava. Mere glavnog menadžmenta, u tom slučaju, zavisice od sadržine sporazuma, gde je za efikasnost i potpunu zaštitu prava radnika potrebno da je u samom sporazumu eksplicitno navedeno da se odnosi na sve njene filijale. Pored toga, neophodno je da sporazum bude na adekvatan način implementiran, odnosno da je predviđen postupak nadzora nad primenom, kao i postupak rešavanja sporova.

Prednost ali i osnovni nedostatak međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma upravo se ogleda u njihovoj fleksibilnosti, s obzirom na to da, u praksi, multinacionalne kompanije vešto izbegavaju da pristanu da se u sporazum unesu odredbe o implementaciji, zatim nadzoru nad primenom, postupku rešavanja sporova, kao i odredbe o sankcijama. Budućnost međunarodnih okvirnih kolektivnih sporazuma, kao novog instrumenta za unapređenje položaja zaposlenih,

zavisiće od unošenja navedenih odredbi, što, svakako, predstavlja izazov za svetske federacije sindikata u godinama koje dolaze.

Ključne reči: *unapređenje položaja zaposlenih, međunarodni okvirni kolektivni sporazumi, odgovornost multinacionalnih kompanija, politika korporativne socijalne odgovornosti*

Odgovornost i transparentnost u oblasti bezbednosti hrane u pravu evropske unije – institucionalni aranžmani i aktuelne inicijative za unapređenje pravnog okvira

Marko Milenković*

Materija bezbednosti hrane, zbog svog značaja za zaštitu zdravlja i funkcionisanje zajedničkog tržišta, već više decenija predstavlja područje značajne legislative aktivnosti ali i vibrantne akademske i političke debate. Regulatorna 178/2002 propisuje osnovne principe i zahteve u oblasti hrane, postavlja principe kontrole bezbednosti hrane, a njome je ustanovljena i Evropska vlast za bezbednost hrane (EFSA), decentralizovana agencija Evropske unije koja predstavlja centar ekspertize u ovoj oblasti. Funkcija EFSA je obezbeđivanje naučnih procena i mišljenja koja su od velikog značaja za institucije EU u procesu regulacije. Agencija takođe učestvuje u različitim oblicima umrežavanja i saradnje nadležnih organa i naučnih institucija zemalja članica. Procena, upravljanje i komunikacija rizika koji postoji od pojedinih supstanci kontinuirano privlači pažnju javnosti uz postojanje inicijativa za povećanjem transparentnosti rada i javnosti podataka u ovoj oblasti, imajući u vidu pojedine slučajeve iz prakse kako na evropskom tako i na nivou država članica koje su u velikoj meri otvorili pitanje poverenje javnosti u naučnu ekspertizu. Nakon uspešnog podnošenja Evropske građanske inicijative u vezi sa konkretnom supstancom – glifozatom (glyphosate), Evropska komisija je nedavno predložila obuhvatne promene sadašnjeg pravnog režima u cilju podizanja transparentnosti i održivosti sistema procene rizika u EU, kao i jačanja kapaciteta EFSA. U članku se analiziraju najvažnija pitanja u okviru aktuelne legislative debate.

Ključne reči: *bezbednost hrane, zaštita zdravlja, transparentnost, poverenje u ekspertizu*

* **doktor pravnih nauka, naučni saradnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, mmilenkovic@idn.org.rs

Koncepti zdravstvenih sistema u svetu i izazovi sa kojima se danas suočavaju odgovorne države

Ranko Sovilj*

Drugu polovinu XX veka, kao i početak XXI veka obeležava porast zdravstvene potrošnje gotovo u svim, industrijski razvijenim zemljama, što je postao krucijalan problem u rukovođenju i regulisanju zdravstvene politike. Promene koje su obeležile poslednju dekadu XX veka na prostoru Jugoistočne Evrope, i početak tranzicije predstavljaju dodatne probleme, koji su se odrazili na vođenje zdravstvene politike, čije posledice osećamo i danas. Normativni okviri i ciljevi zdravstvene politike različito se vrednuju, dok je ustaljena praksa da se kritički preispituju obim prava na zdravstvenu zaštitu, pristupi i kvalitet pružene zdravstvene zaštite. Neretko se dešavalo da su se kreatori zdravstvenih politika vodili ekonomskim kriterijumima, zanemarujući osnovna načela i vrednosti poput pravičnosti, efikasnosti i dostupnosti zdravstvene zaštite.

U svetu postoje nekoliko modela zdravstvenih sistema: Bizmarkov model, Beveridžov model, Semaškov model i sistem privatnog zdravstvenog osiguranja. Međutim, nijedan od pomenutih zdravstvenih modela ne možemo smatrati opšte prihvaćenim, s obzirom na to da se međusobno razlikuju prema načinu prikupljanja sredstava za zdravstvenu zaštitu, obuhvatom stanovništva zdravstvenom zaštitom, kao i obimom prava po osnovu zdravstvenog osiguranja. Danas se građani, ali i donosioci javnih politika susreću sa brojnim izazovima oko regulisanja zdravstvene zaštite, odnosno obimom prava po osnovu zdravstvenog osiguranja. Kako učiniti zdravstveno osiguranje dostupnim svima, da svi budu zadovoljni, da bogati ne pate zbog slabe zdravstvene usluge i liste čekanja, a siromašni zbog skupih zdravstvenih usluga? Na kreatorima javnih politika je da postupaju odgovorno, i da pronađu rešenje koje će zadovoljiti većinu stanovništva, što je u skladu sa dokumentom Svetske zdravstvene organizacije „Zdravlje za sve u XXI veku“, koji obavezuje države članice da

* **doktor pravnih nauka, istraživač saradnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, soviljpeca@gmail.com

obezbede solidarnost i univerzalnu dostupnost zdravstvenog osiguranja, uz istovremeno savlađivanje troškova zdravstvene zaštite.

Nema zemlje na svetu koja može omogućiti svim svojim građanima sve blagodeti koje pruža savremena medicina. Nedostatak finansijskih sredstava uz permanentni porast zdravstvene potrošnje predstavlja teško rešiv izazov sa kojim se suočavaju sve zemlje sveta. Troškovi zdravstvene zaštite rasli su brže od zarada i inflacije, i predstavljaju posledicu tehnološkog napretka u medicini, promena u osiguranju, demografske strukture stanovništva (starenje stanovništva)... Od suštinskog značaja je da zdravstvena politika omogući uživanje prava na zdravstvenu zaštitu velikom procentu stanovništva, te da omogući neometan proces finansiranja zdravstvene potrošnje, aktivno zadovoljavanje zdravstvenih potreba, kao i odgovarajuću farmaceutsku uslugu. Stoga se od zdravstvenih sistema razvijenih zemalja očekuje/zahteva da poboljšaju učinak i da odgovore na nove izazove. Da bi se na izazove pravovremeno odgovorilo, i savladao jaz između finansijskih mogućnosti sa jedne strane i očekivanja građana sa druge, neophodno je sprovesti pravne i ekonomske reforme zdravstvenog sistema. Preuzimanjem novih odgovornosti, rekonfigurisanjem postojećih paketa zdravstvenih usluga, uvođenjem podsticaja i struktura plaćanja, mogu se obezbediti bolji uslovi zdravstvene zaštite. Dakle, potrebno je da se zdravstveni sistemi kontinuirano prilagođavaju novonastalim promenama i usaglašavaju svoju politiku izazovima.

Ključne reči: *zdravstvena politika, zdravstveni sistemi, zdravstvena zaštita, zdravstveno osiguranje*

Saglasnost i donorstvo - etičke i pravne dileme novog zakona o presađivanju ljudskih organa

Jagoda Drljača*

Kada govorimo o uzimanju organa od umrlih davalaca, komparativnom analizom uočavamo dva dominantna modela: *opt in* model, koji podrazumeva na odgovarajući način dat pristanak lica pre smrti (npr. Nemačka) i *opt out* model po kojem se pristanak pretpostavlja, pa donor neće biti samo ono lice koje se izričito usprotivilo (npr. Francuska). U oblasti doniranja organa sa umrlog lica, naš pravni sistem istorijski prate brojne nekonzistentnosti i nejasnoće po pitanju koji je zakon merodavan u slučaju spora. Tako je secesija SFRJ koja je imala podeljenu nadležnost sa državama članicama otvorila problem za nove, samostalne države u pogledu pitanja koje zakonodavstvo važi u ovoj oblasti, naročito zbog prihvatanja različitih modela donorstva (Draškić M., Transplantacija u Srbiji - koji zakon važi?, *Anali*, 1/2005). Kada govorimo o regulativi u ovoj oblasti, nakon otepljenja Crne Gore, pre aktuelnog Zakona o presađivanju ljudskih organa, važio je Zakon o transplantaciji organa (Službeni Glasnik RS 72/2009) koji je prihvatao *opt in* koncept. Lice se izričito izjašnjava da želi da bude donor nakon što nastupi njegova smrt, te mu se po osnovu te izjave izdaje donatorska kartica i vodi se odgovarajući registar donora. Druga mogućnost da se koriste organi umrlog lica u svrhu transplantacije je da se lice nije izričito usprotivilo doniranju, a da članovi porodice odnosno drugo blisko lice ukoliko lice nije imalo porodicu, daju pismenu saglasnost.

Nakon dugotrajne polemike i kontroverzi oko rešenja koja se predviđaju u oblasti doniranja organa, jula 2018. usvojen je novi Zakon o presađivanju ljudskih organa (Službeni Glasnik RS 57/2018). Ovaj zakon na prvi pogled preuzima *opt out* model doniranja, a u cilju što većeg broja transplantacija. Statistike o broju urađenih transplantacija u Republici Srbiji su poražavajuće, te je neophodno pronaći mehanizam kako bi se

* **master pravnik, istraživač pripravnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, jagoda.drljaca@yahoo.com

statistike popravile i na taj način spasio veći broj života. Nedovoljno je urađeno u pogledu promocije darivanja organa i informisanja javnosti o značaju dobrovoljnog davalaštva. Fokus javnih vlasti u ovoj oblasti stavljen je na prelazak na *opt out* model, pretpostavljenu saglasnost, međutim, sa brojnim protivrečnostima i nezavršenošću. Lice će se smatrati donorom kada nastupi njegova smrt, ako se nije izričito usprotivilo tome za života. O spisku lica koja su se izričito izjasnila protiv doniranja svojih organa, planirano je bilo da se vodi odgovarajući registar. U novom zakonu se ovaj registar ne spominje, te je zakonodavac očigledno ustuknuo u svojoj intenciji da do kraja prihvati *opt out* model. Takođe, ako se članovi porodice (roditelj, supružnik, vanbračni partner, deca) nakon smrti lica usprotive doniranju, nezavisno od njegove pretpostavljene saglasnosti za života, njegovi organi se ne mogu koristiti. Dosledno preuzimanje *opt out* modela podrazumevalo bi obaveštavanje porodice o nameri eksplantacije organa, a ne ostavljanje mogućnosti da porodica anulira pretpostavljenu ili izričitu volju umrlog da bude donor. Zakonom nije razjašnjeno šta je sa registrom donora i donatorskim karticama kao oblikom saglasnosti prema ranijem zakonu. Da li i ovaj sistem postoji paralelno? Aktuelno rešenje podrazumeva elemente oba modela koji netransparentno funkcionišu i na taj način zbunjuju i stručnu javnost. Kada je u pitanju informisanje laičke javnosti, ono je u potpunosti izostalo. Time je država svojim aktima dovela u pitanje osnovna ljudska prava, pravo na informisanje, slobodu izbora u vezi sa sopstvenim telom.., umesto da ih štiti.

Ključne reči: *transplantacija, donorstvo, saglasnost, Zakon o presađivanju ljudskih organa*

Medicinska nepažnja ili krivično delo ? – različite odgovornosti

Hajrija Mujović*

Preduzimanje medicinskih mera, tretmana i drugih oblika lečenja, po pravilu prate rizici obavljanja zdravstvenih delatnosti, te se neizbežno nameću kao potencijalna i stvarna i pitanja odgovornosti koja mogu da budu veoma kompleksna, kako u praktičnom, tako i pravnom smislu. Jedno od njih je i pitanje kako se odgovara za radnje koje su nepropisne ili protivne pravilima medicinske struke koje su dovele do štete po zdravlje pacijenta ili, u krajnjem slučaju, do njegove telesne povrede ili smrtnog ishoda. Koji su oblici odgovornosti, da li ima konkurencije, kakva je pravna kvalifikacija, šta je primerena sankcija ? Klasični oblici odgovornosti su krivična i građanska odgovornost i među njima ima nepoznanica, naročito kad su nehatni oblici u pitanju, vrlo slični nemarnom i nepažljivom postupanju. Rasprava u ovom pravcu jeste od interesa za sve učesnike u eventualnom sporu ili pravnom postupanju, premda će često tačan odgovor uslovljavati okolnosti konkretnog medicinskog slučaja. Pravna teorija takođe ima interes da objasni razliku između nepažnje i krivičnog dela i da time jasno afirmiše stav o tome da pravno gledano lekarske greške (nepažnja) nisu isto što i krivična dela protiv zdravlja ljudi koja propisuje Krivični zakonik Srbije. Obe vrste odgovornosti postoje, ne treba ih osporavati ali ih ne treba ni mešati. Pojam lekarske greške se upravo razvio na razlici između krivične i građanske odgovornosti. Naime, u praksi se neko ponašanje može kvalifikovati kao krivično delo, ali je izvesno da je proizvelo negativne pravne posledice, koje onda mogu da budu kompenzovane kroz građansku odgovornost, koja je šira. Pravna zaštita ne treba da izostane.

Razlog više da se kod medicinskih slučajeva u pravu Srbije raspravljaju pitanja stepena i težine odgovornosti leži u disproportiji velikog broja krivičnih predmeta prema malom broju parničnih predmeta, što je do skora

* **doktor medicinskog prava, naučna savetnica i upravnica** Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu, hmujovic@idn.org.rs

bilo veoma izraženo. Statistike se i dalje vode samo u odnosu na krivične predmete. Nesporno je da krivična i građanska odgovornost imaju zajedničke korene. Na primer, ako se istorijski samo osvrne na početke instituta odgovornosti, uočava se da se gotovo nije ni pravila razlika između građanskog i krivičnog delikta. Danas je situacija u tom pogledu mnogo drugačija. Krivična i građanska odgovornost su dve sasvim različite vrste pravne odgovornosti. Razlike među njima su naročito velike ako se ima u vidu da se građanska odgovornost poima kao obaveza naknade štete. Merila za pažnju su drugačija. Ipak, u praksi ove odgovornosti mogu postojati paralelno, budući da su najčešće zasnovane na jednom istom događaju, što čini tzv. kumuliranje delikata ili kumuliranje odgovornosti. Ostaje da se ta pitanja odnosa odgovornosti više razmotre i pravno definišu.

U teoriji ima shvatanja da krivično gonjenje zdravstvenih profesionalaca za sporne medicinske postupke predstavlja novu pravnu pretnju zdravstvenoj zaštiti u narednoj deceniji. Strah koji proizilazi iz ovih slučajeva jeste da generalno mogu da porastu i očekivanja javnosti da krivične prijave treba da prate svaki loš ishod ili medicinsku nesreću. Pre bilo kog utuženja bitno je uzeti u obzir specifičnosti profesionalnog rada u ovoj oblasti ljudske delatnosti. Naime, dilema o ovakvim standardima odgovornosti teško da bi mogla da se postavi kod hitne medicinske pomoći, jer ona predstavlja inherentno rizičan posao. Dodatna teškoća može biti kad se hitna nega pruža od strane prezaposlenih službi, s nedovoljnim mogućnostima i zastarelim objektima, a sami pacijenti su teško bolesni pa loš ishod ne znači nužno i da je nega bila nepažljiva. Kada se greške dešavaju, ne mora uvek da znači da su oni što pružaju zdravstvenu zaštitu krivi zbog toga. S obzirom na prirodu posla i njenu složenosti, lekari se suočavaju sa dovoljno teškim zadatkom da ne moraju još i da brinu o aspektu krivičnog gonjenja. Jedan od načina da se poboljša odnos jeste da se nacrtom zakona rezerviše krivično gonjenje samo za ona dela koja imaju bezobzirno i namerno kršenje dužnosti što zaista zaslužuje kažnjavanje. Drugi je da se bolje rasvetljava nehatna praksa, da se podigne kvalitet rada i smanji broj nekompetentnih lekara. Tek kada se nehat ubraja u nešto više od obične greške treba tražiti krivične sankcije. Krivične sankcije protiv zdravstvenih profesionalaca u kliničkoj medicini treba da budu izuzetno retke. Broj medicinskih profesionalaca koji se nalaze pred krivičnim gonjenjem je u porastu, i postoji mišljenje da je sad vreme za rešavanje ovog problema, kako bi se sprečilo da se nešto što je odstupanje transformiše u opštu pojavu.

Ključne reči: *medicina, odgovornost, krivica i parnica, dužna pažnja, teorija i praksa*

Odgovornost za grešku u dijagnozi

Marta Sjeničić*

Oblast medicine koja je osnova svakom daljem postupanju je dijagnostika. Postaviti dijagnozu znači prepoznati određenu bolest, razlikovati je od drugih bolesti, da bi se na tome zasnovao pravilan postupak lečenja. Dijagnoza u postupku lečenja ima bitnu funkciju, jer privremeno određuje izbor i sprovođenje terapije. Dijagnoza može imati i drugu ulogu, a to je utvrđivanje sadašnjeg stanja zdravlja određenog lica, nezavisno od terapije (npr. u slučaju veštačenja, utvrđivanja radne sposobnosti, i sl.). Zbog značaja dijagnoze za dalju terapiju ili u druge svrhe, pacijent ima pravo na dijagnozu. Ono proizilazi iz Zakona o pravima pacijenata, koji ga uređuje indirektno, kao pravo na obaveštenje o dijagnozi (član 11.). Pored Zakona o pravima pacijenata, pravo na dijagnozu propisuje i Zakon o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti, genetički uslovljenih anomalija i retkih bolesti (tzv. „Zojin zakon“) kojim se uređuju: pravo na dijagnozu osoba sa potencijalno retkim bolestima, rok u kome dijagnoza mora biti postavljena, kao i postupci koji se preduzimaju u slučaju nemogućnosti postavljanja dijagnoze.

Od izraza „dijagnoza“ treba razlikovati izraz „dijagnostika“ kojim se obeležava grana medicine koja se bavi metodama postavljanja dijagnoze, ali takođe i ceo proces ispitivanja bolesnika, osmatranja i razmišljanja lekara radi određivanja bolesti i stanja bolesnika. Tačna dijagnoza je moguća tek na osnovu niza podataka o pacijentu. Pre postavljanja dijagnoze lekar mora da preduzme određene dijagnostičke mere, kao što su pregled i ispitivanje pacijenta. Otkrivanjem simptoma ili znakova oboljenja dobija se tzv. klinička slika bolesti. Različiti uzročnici mogu izazvati istu kliničku sliku bolesti, a simptomi i znaci jednog oboljenja mogu kod raznih bolesnika biti različitog intenziteta. Ove okolnosti otežavaju postavljanje tačne dijagnoze.

Pojam „dijagnostička greška“ treba razlikovati od pojma „pogrešna dijagnoza“. „Pogrešna dijagnoza“ se odnosi na intelektualne promašaje, dok je „dijagnostička greška“ širi pojam koji u sebi obuhvata i pogrešnu

* **doktor medicinskog prava, viši naučni saradnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, marta.sjenicic@gmail.com

dijagnozu i nepravilnosti u oblasti dijagnostičkog ispitivanja. Greške koje se tiču dijagnoze mogu se javiti u tri oblika: 1) kao netačna ili nepotpuna dijagnoza, 2) kao propuštena (nedostajuća) dijagnoza, i 3) kao zakasnela dijagnoza. U slučaju kada su prikupljeni svi potrebni medicinski nalazi, ali su pogrešno interpretirani, reč je o grešci u dijagnozi u pravom smislu. Ako, pak, potrebni nalazi nisu uopšte prikupljeni ili nisu prikupljeni u dovoljnoj meri ili blagovremeno, pa zato bude postavljena neispravna ili nepravovremena dijagnoza, tada nije reč o grešci u dijagnozi nego o grešci u prikupljanju nalaza. Prema pravim greškama u dijagnozi, nemačka sudska praksa, na primer, ima blaži odnos nego prema greškama u dijagnostičkim merama. Sudovi više zameraju lekarima što nisu prikupili izvesne medicinske nalaze nego što su prikupljene nalaze pogrešno protumačili. Jer dijagnoza je ocena, sud vrednosti, koji zavisi od individualnih znanja i iskustava svakog lekara, dok dijagnostičke mere koje prethode postavljanju dijagnoze i čiji rezultati služe kao osnova za dijagnozu, podležu odgovarajućem standardu. Propuštanje dijagnostičkih mera koje treba da omoguće tačnu dijagnozu pouzdaniji je dokaz krivice, nego čisto intelektualni promašaji u vidu pogrešne ocene bolesti. Kako je dokaz da štete ne bi bilo u slučaju da je lekar postavio tačnu dijagnozu, teško izvodljiv za pacijenta, nemački sudovi mu priznaju dokazne olakšice. Najvažnija od njih vezana je za grubu grešku u dijagnozi. Ako sud utvrdi da je u pitanju takva greška, onda polazi od pretpostavke da je pogrešna dijagnoza uzrok štete po pacijentovo zdravlje. Greška u dijagnozi, u smislu pogrešnog tumačenja prikupljenih nalaza ima karakter grube greške samo ako je reč o fundamentalno pogrešnom tumačenju.

Dijagnostičke greške ne vode uvek do odgovornosti lekara i zdravstvenih ustanova. Simptomi jedne bolesti najčešće nisu jednoznačni, već mogu ukazivati na različite uzroke. Osim toga, svaki pacijent zbog različitosti ljudskih organizama, može pokazati znake iste bolesti u različitom obliku. U tom smislu, greške kod postavljanja dijagnoze, kojima je uzrok pogrešno tumačenje nalaza, treba vrlo oprezno definisati kao skrivljene greške u lečenju. Lekar, odnosno zdravstvena ustanova ne odgovaraju za sve, već isključivo za skrivljene dijagnostičke greške, i to samo ukoliko su prouzrokovale štetu pacijentu. Stručna greška je objektivan pojam koji ne sadrži ocenu o krivici, a odgovara se samo za onu dijagnostičku grešku koju je lekar načinio namerno ili iz nepažnje. Do ove vrste odmeravanja – da li se radi o skrivenoj ili neskrivenoj grešci – može doći samo ukoliko se radi o pogrešnom tumačenju već postojećih nalaza. Ako se, međutim, radi o dijagnostičkoj grešci koja podrazumeva da nalazi nisu uopšte uzeti ili osigurani, do odmeravanja ne dolazi, jer to već samo po sebi čini (skrivenju) grubu grešku u lečenju. Pogrešna dijagnoza je "indikacija" za lekarevu krivicu, jer se, po našem pravu, krivica počinioća štete

pretpostavlja. Ta pretpostavka, međutim, ne olakšava mnogo položaj pacijenta, jer on treba da dokaže objektivne uslove odgovornosti lekara zbog pogrešne dijagnoze: da je načinjena stručna greška i da postoji uzročna veza između pogrešne dijagnoze i štete.

Ukoliko dođe do utvrđivanja odgovornosti za dijagnostičku grešku, lekar, po pravilu, odgovara na osnovu člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, odnosno na osnovu subjektivne odgovornosti. Ukoliko je za dijagnostičku grešku tužena zdravstvena ustanova, tada ona odgovara po osnovu člana 170. stav 1. i 171. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, odnosno po osnovu odgovornosti za drugog, a onda ona ima pravo na regres od lekara koji je grešku načinio (član 171. stav 2. ZOO).

Ključne reči: *dijagnoza, pravo, dijagnostička greška, odgovornost, stepen pažnje*

Odgovornost države

Aleksandra Leković*

Odgovornost države je, u pravnom sistemu Republike Srbije, uređena najvišim pravnim aktom - Ustavom RS, koji u čl. 35. propisuje da svako ima pravo na naknadu materijalne ili nematerijalne štete koju mu nezakonitim ili nepravilnim radom prouzrokuje državni organ, imalac javnog ovlašćenja, organ autonomne pokrajine ili organ jedinice lokalne samouprave. Dalja konkretizacija ove ustavne odredbe data je kroz odredbu čl. 172. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je u stavu 1. propisano da pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

Shodno navedenom, odgovornost države, kao pravnog lica, najčešće se vezuje za nepravilan ili nezakoniti rad njenih organa, prilikom vršenja javnih ovlašćenja. S obzirom na veliki broj ovlašćenja koje država vrši, brojni su i sporovi koji se pred sudovima vode povodom štete pričinjene radom državnih organa, te su se u tim brojnim primerima sudske prakse vremenom oformili i jedinstveni stavovi o uslovima odgovornosti države. Prema preovlađujućem stavu sudova u RS da bi država, u smislu odredbi člana 35. Ustava RS i čl. 172. stav 1. ZOO, bila obavezana da naknadi štetu koju je treće fizičko ili pravno lice pretrpelo zbog nepravilnog ili nezakonitog rada državnih organa, moraju biti ispunjeni određeni uslovi: da je šteta prouzrokovana od strane državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja, da postoji uzročna veza između vršenja dužnosti službenog lica i prouzrokovane štete i da je šteta nastupila zbog nezakonitog ili nepravilnog rada državnog organa. Postojanje nezakonitog ili nepravilnog rada u obavljanju službe ili delatnosti ne mora biti kumulativno, a nezakonit rad se može manifestovati kao postupanje protivno zakonu, drugom propisu ili opštem aktu, ili propuštanje da se zakon, propis ili opšti akt primeni ili kao radnja protivna običajima ili pravilima norme. Kao nepravilan rad mogu se označiti radnje koje nisu u skladu sa opštim

* sudija Višeg suda u Beogradu, aleksandra.lkv@gmail.com

normama u vršenju službe odnosno delatnosti, a kojim je građanima odnosno pravnim licima pričinjena šteta.

Osim ovog, najčešćeg osnova, u praksi se često postavlja i pitanje objektivne odgovornosti države shodno odredbama čl. 173. i 174. ZOO koje propisuju da se za štetu nastalu u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom delatnošću smatra da potiče od te stvari, odnosno delatnosti, izuzev ako se dokaže da one nisu bile uzrok štete. Za štetu od opasne stvari, u smislu člana 174. istog zakona, odgovara njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti odgovara lice koje se njom bavi. Ovaj vid odgovornosti države najčešće se javlja u slučajevima štete nastale tokom služenja vojnog roka i tokom aktivne vojne službe, povodom učešća u borbenim dejstvima (ratovi 90-ih i NATO bombardovanje 1999. godine), kao i za štete nastale upotrebom oružja i oruđa u vlasništvu državnih organa.

Takođe, na odgovornost države se često pozivaju lica kod kojih je šteta nastupila usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, a shodno odredbi čl. 180 ZOO, koja propisuje da za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu. U ovim slučajevima, uslov odgovornosti države je da je do štete došlo upravo u vezi sa aktima terora, nasilja, prilikom javnih demonstracija ili manifestacija, pri čemu organi države i organizacije koje vrše javna ovlašćenja nisu preduzeli mere neophodne za zaštitu interesa i prava lica. Naime, iako država ima načelnu obavezu zaštite života i zdravlja pojedinaca i odbrane istih od nasilja, ona nema odgovornost za narušavanje života i zdravlja građana u svakom slučaju, već samo u onim slučajevima kada je šteta nastala kao posledica navedenih okolnosti. Osim toga, država može biti odgovorna za rad svojih organa samo u odnosu na događaje koji su se dogodili na teritoriji koja potpada pod nadležnost te države i samo u odnosu na ona lica koja se nalaze pod jurisdikcijom dotične države. Ovakav stav sudova je zauzet u sporovima radi naknade štete nastale na delu teritorije na kojoj državni organi nisu imali formalne nadležnosti, niti su faktički vršili vlast.

Odgovornost države za rad sudova i pravosudnih organa je u izvesnom smislu specifična, pre svega zbog sudijskog imuniteta, propisanog u čl. 151 Ustava RS, a po kome sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje prilikom donošenja sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom delu kršenja zakona od strane sudije. To međutim ne isključuje mogućnost utvrđivanja nepravilnog i nezakonitog rada sudova, kao državnih organa, koji tokom vršenja svoje funkcije takođe mogu postupati protivno zakonu ili opštim normama. Prilikom procene pravilnosti postupanja utvrđuje se da li su sudovi postupali u zakonom

propisanom postupku na način i u okviru zakonskih ovlašćenja, a osnov odgovornosti mogu biti nepravilnosti, odnosno nepravilan rad suda koji se u nekim slučajevima utvrđuje i u samom postupku (npr. u postupku izvršenja). Pri tom se mora imati u vidu da predmet ocene ne može biti pravilnost i zakonitost sudskih odluka, koje se ispituju u Zakonom propisanim postupcima. Specifičnost u pogledu odgovornosti države povodom postupanja sudova, javlja se i u slučajevima naknade štete zbog neosnovanog lišenja slobode. Ovaj vid naknade štete regulisan je odredbama Ustava i Zakonikom o krivičnom postupku, a u praksi se najčešće javlja u slučajevima kada je lice bilo u pritvoru, a nije došlo do pokretanja krivičnog postupka ili je postupak obustavljen pravnosnažnim rešenjem ili je pravnosnažnom presudom oslobođen od optužbe ili je optužba odbijena. U pitanju je poseban vid odgovornosti, kada u postupanju organa tužene – suda, nije bilo nepravilnosti, niti nezakonitosti, ali pritvor koji je prema nekom licu određen, nije dobio svoje „opravdanje“ u osuđujućoj presudi. Za ostvarivanje ovog vida naknade štete, osim navedenih okolnosti, neophodno je ispunjenje sledećih uslova – da lice nije svojim nedozvoljenim postupcima prouzrokovalo lišenje slobode i prethodno obraćanje nadležnom državnom organu radi obeštećenja van spora.

Svi navedeni slučajevi odgovornosti države javljaju se povodom zahteva koji oštećeni pojedinci (fizička ili pravna lica) ističu prema državi, kao nosiocu javnih ovlašćenja i organizatoru delatnosti, pred sudovima Republike Srbije i u skladu sa domaćim pravnim normama. U poslednje vreme, pitanje odgovornosti države postavlja se i u odnosu na primenu odredbi i načela propisanih međunarodnim pravnim normama – usvojenim deklaracijama i poveljama. Njihova neposredna primena još uvek je nedovoljno zastupljena u domaćim sudovima, ali se na ta načela uveliko pozivaju podnosioci zahteva pred Evropskim sudom za ljudska prava. S toga će pitanje odgovornosti države u najskorijoj budućnosti biti predmet šireg tumačenja i primene ne samo citiranih Zakonskih odredbi, već i opštih načela i normi koje predstavljaju osnov uređenja zajednice evropskih naroda.

Ključne reči: država, državni organ, odgovornost, javna ovlašćenja, šteta

Odgovornost poslodavca za štetu koju pretrpi zaposleni na radu ili u vezi sa radom

Marina M. Jovanović*

Na osnovu člana 164. Zakona o radu poslodavac je dužan da zaposlenom, koji pretrpi povredu ili štetu na radu ili u vezi sa radom, istu nadoknadi u skladu sa zakonom ili opštim aktom. Navedeni član upućuje na primenu Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu ZOO) u delu kojim je regulisana odgovornost za štetu ili na opšti akt poslodavca (kolektivni ugovor, pravilnik o radu) ako sadrži relevantne odredbe.

Postupci vezani za odgovornost poslodavca za ovu vrstu povrede ili štete, spadaju u domen radnih sporova i u nadležnosti su specijalizovanih sudskih veća.

Da bi poslodavac bio odgovoran za štetu koju zaposleni pretrpi na radu ili u vezi sa radom, potrebno je da su ispunjena tri kumulativno postavljena uslova: 1) da je zaposleni pretrpeo štetu; 2) da postoji uzročno posledična veza između radnje ili akta poslodavca i štete; 3) da ne postoje razlozi za isključenje odgovornosti. Odgovornost poslodavca može da nastane: 1) zbog povrede prava zaposlenog iz radnog odnosa ili 2) zbog povrede odnosno narušavanja zdravlja zaposlenog.

Odgovornost za povredu prava zaposlenog postoji u slučaju kada poslodavac donese nezakonitu odluku ili preduzme neku radnju koja nije u skladu sa zakonom ili opštim aktom. Osnov za ovu vrstu odgovornosti procenjuje se na osnovu člana 154 stav 1 ZOO kojim je pretpostavljena krivica poslodavca. U pitanju je oboriva pretpostavka tako da poslodavac može dokazivati da je šteta nastala bez njegove krivice (da je doneta odluka zakonita ili da je radnja koju je preduzeo zakonita). Najveći broj sudskih postupaka zbog povrede prava zaposlenog odnosi se na spor o zakonitosti odluke poslodavca o prestanku radnog odnosa i vraćanju na rad, ali su česti i sporovi o zakonitosti raspoređivanja, premeštaju na druge poslove, zakonitosti odluke o udaljenju sa rada, korišćenju, odnosno

* **advokat** u Beogradu, advjovanovic@yahoo.com

nekorišćenju, godišnjeg odmora i slično. U slučajevima povrede prava zaposlenog, poslodavac je obavezan da mu naknadi materijalnu, u određenim slučajevima i nematerijalnu štetu, te ako su ispunjeni uslovi, obezbedi i reintegraciju zaposlenog (njegovo vraćanje na rad). Materijalna šteta se najčešće ogleda u izgubljenju zaradi zaposlenog i plaćanju zakonom propisanih poreza i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje. Nematerijalna šteta se procenjuje u skladu sa članom 200 st. 1 i st. 2 ZOO i može biti dosuđena nezavisno od materijalne štete, kao i u njenom odsustvu. Ona postoji ako je povreda prava izazvala kod zaposlenog ozbiljniji poremećaj psihičke, odnosno emocionalne ravnoteže, obično u vidu duševnih bolova, a od jačine bolova i njihovog trajanja zavisi visina pravične nadoknade. U praksi se nematerijalna šteta najčešće dosuđuje zbog nezakonitog prestanka radnog odnosa, povrede prava na rad kao i zbog šikane, zlostavljanja i diskriminacije na radu, usled čega dolazi do povrede ličnog integriteta i dostojanstva zaposlenog. U poslednje vreme su aktuelni sporovi za zaštitu od zlostavljanja na radu ili zabrani diskriminacije, koji su u stvarnoj nadležnosti višeg suda, a u kojima se kao *lex specialis* primenjuje Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu i Zakon o zabrani diskriminacije.

U sudskoj praksi domaćih sudova postoje slučajevi u kojima je poslodavac sa uspehom dokazao da je doneo odluku ili preduzeo radnju prema zaposlenom u skladu sa zakonom, te da ne postoji njegova krivica niti odgovornost za štetu. Kao primer navodimo pravnosnažnu presudu Prvog osnovnog suda u Beogradu P1. br. 14578/10 od 19.01.2012. godine, potvrđena presudom Apelacionog suda u Beogradu Gž1 br. 1868/12 od 06.06.2012. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtev tužilje da se poništi kao nezakonito rešenje o otkazu tužiljinog ugovora o radu i da se tuženi obaveže da tužilju vrati na radno mesto sekretara škole. Presudom Vrhovnog kasacionog suda Rev 2 826/2012 od 21.02.2013. godine odbijena je revizija tužilje kao neosnovana. U pravnosnažno sprovedenom postupku poslodavac je dokazao da je rešenje kojim se tužilji otkazuje ugovor o radu zbog više povreda radnih obaveza doneto u skladu sa zakonom i opštim aktom poslodavca, da je tužilja učinila povrede radnih obaveza neizvršavanjem obaveza iz opisa poslova svog radnog mesta, za koje je sud utvrdio da nije istekao rok zastarelosti, da je tuženi u svemu ispoštovao proceduru koja prethodi donošenju odluke o otkazu ugovora o radu dostavljanjem upozorenja o postojanju razloga za otkaz ugovora o radu koje je sadržalo sve elemente propisane članom 180 Zakona o radu. U sprovedenom postupku je utvrđeno da je nastupila zastarelost za određene povrede radnih obaveza koje su obuhvaćene rešenjem o otkazu ugovora o radu, te na osnovu njih nije moglo doći do zakonitog otkaza ugovora o radu, ali je tužilja učinila i druge povrede radnih

obaveza koje nisu zastarele, koje predstavljaju samostalan osnov za otkaz ugovora o radu, te je i samo jedna od njih bila dovoljna za zakonitost odluke o otkazu ugovora o radu.

Odgovornost poslodavca zbog povrede odnosno narušavanja zdravlja zaposlenog postoji u slučajevima povrede na radu ili profesionalne bolesti. Pojam povrede na radu je određen članom 22. stav 1, a profesionalne bolesti članom 24. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju.

Za odgovornost poslodavca zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti relevantne su odredbe člana 154. stav 1. ZOO (pretpostavljena krivica poslodavca osim ukoliko dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice), člana 154. stav 2 ZOO (za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu odgovara se bez obzira na krivicu), člana 173. ZOO (šteta koja je nastala u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom delatnošću smatra se da potiče od te stvari, odnosno delatnosti, izuzev ako se dokaže da one nisu bile uzrok štete) i člana 174. ZOO (za štetu od opasne stvari odgovara njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti lice koje se njom bavi).

Kod odgovornosti poslodavca za povredu odnosno narušavanje zdravlja zaposlenog, materijalna šteta se najčešće sastoji u izgubljenoj zaradi, troškovima lečenja ali i u svakom drugom umanjenju imovine zaposlenog (obična šteta ili izmakla korist). Nematerijalna šteta se ispoljava u vidu pretrpljenih fizičkih bolova, naruženosti, pretrpljenog straha kao i pretrpljenih duševnih bolova zbog umanjenja životne aktivnosti. Od intenziteta i dužine trajanja pretrpljenih bolova i straha zavisi visina pravične novčane naknade, u smislu člana 200 st. 1. i st. 2. ZOO.

Iz brojne sudske prakse domaćih sudova vezane za odgovornost poslodavca zbog povrede odnosno narušavanja zdravlja ukazujemo na Presudu Apelacionog suda u Beogradu Gž1-779/2011(1) od 11.10.2012. godine u kojoj je utvrđena odgovornost poslodavca i isti obavezan na naknadu štete iako sa licem koje je obavljalo posao za njega nije imao zaključen ugovor o radu, niti bilo kakav ugovor. U obrazloženju presude se navodi da bez obzira na činjenicu da tužilac nije zasnovao radni odnos kod tuženog, niti je sa tuženim zaključio bilo kakav ugovor, tužilac je obavljao faktički rad za tuženog (izvođenje građevinskih radova), što predstavlja opasnu delatnost, pa je tuženi, kao izvođač radova na gradilištu odgovoran za štetu koju je tužilac pretrpeo, primenom odredbi čl. 173. i 174. ZOO, pri čemu tuženi nije obezbedio tužiocu zaštitnu opremu, niti je na adekvatan način vršio nadzor nad izvođenjem radova.

U sudskoj praksi naših sudova poznati su i slučajevi u kojima je poslodavac dokazao da postoji osnov za isključenje njegove odgovornosti jer ne postoji uzročno posledična veza između upotrebe opasne stvari odnosno vršenja opasne delatnosti i nastale štete. Kao primer navodimo

presudu Vrhovnog kasacionog suda Rev. 2 br. 2805/16 od 23.02.2017. godine koja je sa pravnog aspekta zanimljiva i zbog toga što su nižestepeni sudovi imali različit pravni stav u pogledu odgovornosti poslodavca i obaveze da zaposlenom naknadi nematerijalnu štetu zbog pretrpljenog straha koji je vremenom prešao u depresivni poremećaj. U pravnosnažno okončanom prvostepenom postupku utvrđeno je da je tužilac bio u radnom odnosu kod tuženog na neodređeno vreme, da je raspoređen na poslove radnika obezbeđenja kao i pratioca novca, da je kritičnog dana upravljao blindiranim vozilom za pratnju novca, da se na putu dogodio oružani pokušaj razbojništva, da je tužilac prošao obuku za rukovanje vatrenim oružjem, obuku za sprečavanje razbojništva i druge potrebne obuke uključujući i osposobljavanje za bezbedan i zdrav rad na poslovima na koje je raspoređen. Na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni sud je zaključio da tuženi nije odgovoran za štetu koju je tužilac pretrpeo po osnovu objektivne odgovornosti iz člana 173 i 174 ZOO, zbog čega je kao neosnovan odbio tužbeni zahtev. Drugostepeni sud je odlučujući o žalbi tužioca izneo suprotan pravni zaključak. Svoju odluku je obrazložio navodima da se odgovornost od opasne delatnosti ne temelji na krivici nego na stvarnom riziku, ista je objektivne prirode i da je samo dovoljno da oštećeni (u ovom slučaju zaposleni) dokaže da je pretrpeo štetu i da ona potiče od opasne delatnosti, da bi ostvario pravo na naknadu štete. Vrhovni kasacioni sud nije prihvatio kao pravilno pravno stanoviše drugostepenog suda, već je u navedenoj presudi zauzeo pravni stav da odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti počiva na uzročnosti između upotrebe opasne stvari, odnosno vršenja opasne delatnosti i nastale štetne posledice, a odsustvo takve uročnosti isključuje odgovornost za nastalu štetu od opasno stvari, odnosno opasne delatnosti u smislu člana 177. ZOO. U konkretnom slučaju ne postoji odgovornost poslodavca prema zaposlenom, s obzirom da je zaposleni zbog poslova iz opisa svog radnog mesta sa povećanim rizikom za nastanak štete, obučen da u slučaju razbojništva na najefikasniji način obezbedi novac, da je upoznat sa važećim uputstvima, pravilnicima i procedurama, da je prilikom transporta novca korišćeno blindirano vozilo, pa je tuženi kao poslodavac u svemu postupio u cilju sprečavanja napada pri čemu nije mogao štetnu radnju da predvidi, spreči niti otkloni.

Ključne reči: *poslodavac, zaposleni, povreda, šteta na radu*

Odgovornost preduzeća zaduženog za upravljanje javnim putevima

Dragana Marčetić*

Poslovi koji se odnose na upravljanje javnim putevima su Zakonom o javnim putevima povereni preduzeću za puteve koje osniva Vlada Srbije (JP Putevi Srbije). Ovo preduzeće je dužno da obezbedi trajno, neprekidno, kvalitetno održavanje i zaštitu javnog puta, kao i nesmetano i bezbedno odvijanje saobraćaja na njemu. Ako postoji propust u obavljanju neke od ovih dužnosti, upravljač odgovara za štetu koju pretrpe korisnici javnog puta.

Posebno je propisano da upravljač javnog puta odgovara korisnicima za štetu koja nastane zbog propuštanja blagovremenog obavljanja pojedinih radova na redovnom održavanju javnog puta. Najčešći slučajevi odgovornosti su oni nastali zbog štete usled izletanja životinje na javni put, zbog tzv. udarnih rupa i drugih oštećenja na putu, kao i zbog neadekvatne saobraćajne signalizacije i propusta u obeležavanju radova na putu.

Činjenica da je vršenje ovih delatnosti ugovorom preneti na drugo lice, ovlašćuje upravljača puta samo da se od drugog lica regresira pod zakonom propisanim uslovima ukoliko je izvršio naknadu oštećenom. Dakle, odgovornost ovih lica za štetu, koju zbog njihovog propusta u upravljanju i održavanju javnog puta pretrpi korisnik puta, je solidarna.

Ključne reči: *upravljač, upravljanje, javni put, odgovornost, šteta*

* sudija Višeg suda u Beogradu, dada.marcetic@gmail.com

Odgovornost škole za pričinjenu štetu

Vesna Filipović*

Pitanje odgovornosti za pričinjenu štetu kada je u pitanju odgovornost škole (predškolske ustanove) je u praksi bilo izvor više spornih pitanja, koje je proizvelo različite odluke suda po zahtevima (tužbama) za ovu vrstu naknade štete. Na prvom mestu postavljano je pitanje pasivne legitimacije, odnosno da li je škola odgovorna za štetu koju učenik, nastavnik ili treće lice pretrpi u prostoru škole ili je odgovoran osnivač škole – Grad, obzirom da se škole nalaze u sistemu obrazovno – vaspitnih ustanova sa određenim indigerencijama Ministarstva prosvete kao deo Vlade Republike Srbije. Drugo sporno pitanje se ticalo vrste odnosno oblika odgovornosti škole, odnosno po kom osnovu škola može da odgovara za štetu pričinjenu učeniku, zaposlenom ili trećem licu.

Škola jeste odgovorna za štetu koju pretrpi učenik, nastavnik ili treće lice i to u svakom od ovih slučajeva po različitom pravnom osnovu, obzirom da je škola pravno lice sa pravima i obavezama u pravnom prometu, koja ima svoj subjektivitet, račun, naziv i sedište. Stoga, činjenica da škola nije registrovana kao dohodovna ustanova i da je vezana u radu za budžet RS, ne oslobađa školu odgovornosti da naknadi štetu navedenim licima. U pogledu naknade štete zaposlenom i trećim licima, sudska praksa je jedinstvena i po pitanju osnova odgovornosti i po pitanju vrste odgovornosti škole. Međutim, kada se radi o zahtevu učenika za naknadu štete pretrpljene u školi, postoji različit pristup u pogledu postojanja obaveze, vrste odgovornosti i načina odlučivanja o visini štete.

U određenom broju sudskih odluka, i to u slučajevima kada dođe do povređivanja učenika na času (najčešće fizičkog vaspitanja) iskazan je stav da je za štetu koju učenik pretrpi kao posledica povređivanja dok je u školi, škola odgovara po principu objektivne odgovornosti. Ovaj stav je zasnovan na tezi da je škola odgovorna za štetu u smislu čl. 174. ZOO koju pretrpi učenik na času u školi jer vežbe na času fizičkog vaspitanja

* sudija Apelacionog suda u Beogradu, filip68bg@gmail.com

predstavljaju radnju od koje potiče povećana mogućnost povređivanja odnosno povećana opasnost štete.

Međutim, određen broj sudskih odluka je zauzetog stava da odgovornost škole u slučaju povređivanja učenika počiva na krivici i ima karakter subjektivne odgovornosti. To su slučajevi kad učenik pretrpi štetu nanetu od strane drugog učenika. Naime, škola je ustanova koja obavlja delatnost vaspitanja i obrazovanja i u okviru svoje delatnosti je dužna da za vreme boravka u njoj obezbedi i sprovedi mere radi zaštite i bezbednosti dece i učenika. Stoga je na školi odgovornost za štetne posledice u vidu pretrpljene štete koje nastanu zbog propusta da takve mere propiše, obezbedi i sprovede. Ovo prvenstveno pozivanjem na osnovnu odrednicu odštetnog prava po kojoj važi pravilo da - ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je naknaditi je. To je propisano i odredbama člana 108. i 109 - 112. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Škola odgovara po osnovu krivice i odgovornost je subjektivna, ali iz navedenog proizilazi da ima karakter pretpostavljene odgovornosti jer se škola može osloboditi odgovornosti ako dokaže da je nadzor vršila na način na koji je obavezna, odnosno da je preduzela sve propisane mere kako bi sprečila da do štetnog događaja dođe. Odgovornost škole se pretpostavlja i na školi je teret dokazivanja suprotnog.

Ključne reči: škola, odgovornost, učenik, šteta, krivica

Odgovornost suda za troškove krivičnog postupka u slučaju donošenja oslobađajuće presude

Tijana Đurđević*

Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine doneo je značajne novine kojima je naš krivični postupak mešovitog tipa poprimio veliki broj obeležja krivičnog postupka adverzijalnog tipa. Jedna od osnovnih odlika „novog“ krivičnog postupka jeste pasivna i supsidijarna uloga suda u utvrđivanju činjenica koju prati teret dokazivanja optužbe koji je na tužiocu. Ovakvu koncepciju krivičnog postupka, međutim, ne prati adekvatna raspodela troškova krivičnog postupka u slučaju neuspeha javnog tužioca u sporu. Naime, dok u slučaju osuđujuće presude troškove postupka snosi okrivljeni, u slučaju oslobađajuće presude (ali i odbijajuće presude i rešenja o obustavi postupka) troškovi krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava suda. U predavanju se ukazuje na nelogičnost ovakvog rešenja, kao i na njegove posledice koje mogu dovesti u pitanje nezavisnost suda, sa jedne strane, i odnos javnog tužioca prema optužbama koje zastupa, sa druge strane.

Ključne reči: *krivični postupak, oslobađajuća presuda, odgovornost, troškovi, sud*

* **master pravnik, student doktorskih studija**, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, durdevic@yahoo.com

Prevenција i odgovornost - pogled iz ugla privrednog prava -

Svetislav Janković*

U savremenim društvenim odnosima, koji su prožeti komercijalizacijom i neslućenim tehničkim napretkom, neophodno je razmotriti i preispitati ustanovu odgovornosti u pravu (u ovom referatu ograničenom samo na privredno pravo). Istovremeno, čini se da su se stekli uslovi, ili je, pak, došlo do opšte osvešćenosti, da je samim pravnim sistemima korisnije da do odgovornosti ne dođe s obzirom da ekonomske i društvene ocene dostižnosti Pravde pred formalno ovlašćenim organima države vode zaključku o njenom obesmišljavanju. U tom smislu, uloga prevencije odgovornosti dobija svoju punu društvenu, ali i pravnu važnost, te je u tom smislu treba i uvrstiti pri oblikovanju budućih pravnih normi (*de lege ferenda*).

Relacija između prevencije i odgovornosti se u savremenom privrednom pravu može razmatrati iz tehničkog i pravnog ugla. Tehnički napredak, sa jedne strane, treba da doprinese smanjenju štetnih događaja tako što će potencijalnim štetnicima pomoći da savladaju sile koje bi bez takve upotrebe tehničkog dostignuća (ispoljenog u određenom sredstvu, instrumentu) prouzrokovale štetni događaj (ili mu, makar, u znatnoj meri doprinele). Primer za ovakve situacije može da se pronađe u saobraćajnom ugovornom pravu, tj. ugovorima o prevozu (različitim grana prevoza). Tako, u vazduhoplovnom prevozu upotreba savremene tehnike dovodi do sprečavanja nastanka šteta, koje bi inače bez njihove upotrebe nastale. Konkretno, navigacioni, mašinsko - inženjerski, ali medicinsko tehnički sistemi omogućavaju znatno bezbedniju vazduhoplovnu plovidbu, kako prilikom prevoza robe, tako još više prevoza putnika. No, tehničkim napretkom se ne treba zadovoljiti kao ciljem samom sebi, nego je potrebno otići korak dalje, tako što će se pristupiti razvoju znanja i veština osoblja vazduhoplova. U tom smislu, pravilima EU i ICAO (međ. organizacija civilnog vazduhoplovstva) se predviđa obaveznost akademskog

* **doktor pravnih nauka, docent** Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, jankovic@ius.bg.ac.rs

obrazovanja za pilote vazduhoplova, a sasvim je opravdano očekivati uvođenja sličnog zahteva i u pogledu pomoćnog osoblja u vazduhoplovu, posebno kada je reč o obučenosti za korišćenje najsavremenijih medicinskih instrumenata u kabini vazduhoplova poput AED defibrilatora putem kojih se spasavaju životi putnika u toku vazdušne plovidbe. Na taj način se sprečavaju štetni događaji i istovremeno odgovornost vazdušnog prevozioca, što opravdava dalji napredak na planu tehničkog usavršavanja ovakvih uređaja (čime se u još većoj meri sprečavaju štetni događaji i odgovornost) kao i shodno tome, obuke osoblja u vazduhoplovu.

Sa druge strane, sam tehnički napredak koji za neposrednu posledicu ima smanjenje ili uopšte sprečavanje štetnih događaja (i vezano za to odgovornosti) dovodi i do promene u pravnim režimima odgovornosti. Takvim uticajem tehničkog napretka dolazi po pooštavanju u pogledu osnova odgovornosti vazduhoplovnog prevozioca (od subjektivne ka objektivnoj odgovornosti), ali i u pogledu smanjenja oslobađajućih razloga od odgovornosti, kakvo je na primer, ukidanje nautičke greške kao pravno relevantne činjenice pri merenju odgovornosti pomorskog prevozioca (a do kojeg je došlo, upravo, zbog pojave i usavršavanja telekomunikacionih i navigacionih tehničkih sredstava). Samim pooštavanjem odgovornosti se pojačava i svest potencijalno odgovornih subjekata da je sada lakše, u pravnom smislu, da pređu liniju odgovornosti, ali i svest da je mogu sprečiti upotrebom savremenih tehničkih sredstava.

Suprotno tehničkom napretku koji sa jedne strane, dovodi do sprečavanja i umanjenja štetnih događaja i istovremeno odgovornosti, a sa druge strane, do promene na planu pravnog režima odgovornosti u smislu njenog pooštavanja, postoje pravna sredstva putem kojih, takođe dolazi do sprečavanja nastanka odgovornosti. Kao model socijalizacije odgovornosti, osiguranje od odgovornosti postaje naročito rasprostranjeno u drugoj polovini 20. veka sve većom upotrebom tehničkih sredstava koja mogu prouzrokovati znatne štete. Kako bi se sprečio nastanak odgovornosti povodom njihove upotrebe, dolazi do sve šireg korišćenja ustanove osiguranja od odgovornosti koja sprečava nastanak odgovornosti samog štetnika. Kao poseban primer uticaja prava na relaciju prevencije i odgovornosti može se navesti pravni posao ostave (skladištenja) motornog vozila u javnoj garaži. U tom pravnom poslu (koji ima primese kako privrednog – sa stanovišta javne garaže, tako i potrošačkog ugovora – iz ugla posmatranja imaoca motornog vozila koje ostavlja u javnu garažu), javna garaža se obavezuje da čuva motorno vozilo i shodno tome, ako ne ispunji svoju obavezu, odgovara za nestanak i oštećenje vozila (Zakon o obligacionim odnosima, čl. 727. i 729.). Imajući u vidu različite vrednosti motornih vozila (od sasvim malih, do neslućeno velikih, a koje se kreću od ispod 1000 evra do nekoliko stotina hiljada evra), rizike nastanka šteta na

njima i povodom njih, te sledstveno tome odgovornosti subjekta koje upravlja javnom garažom, jasno je da je ovaj pravni posao i više nego aleatoran, tj. ekonomski vrlo rizičan za javnu garažu. Zbog toga, kao rešenje, koje bi sprečilo odgovornost javne garaže (preciznije, subjekta koji njom upravlja), nameće se osiguranje od odgovornosti javne garaže. U tom smislu, subjekt koji upravlja javnom garažom bi uplaćivao određenu visinu premije osiguranja (koja bi zavisila od ekonometrijske procene profita na godišnjem nivou kao i mogućih šteta – osiguranih slučajeva, te njihove učestalosti), a samu premiju bi „prevaljivao“ na krajnje korisnike usluga javne garaže kroz, za njih neznatno, uvećanje cene usluge ostave motornog vozila. Na ovaj, pravni, način se odgovornost javne garaže sprečava i u slučajevima kada bi je, inače bilo, s obzirom da osiguravač od odgovornosti, zapravo, preuzima odgovornost na sebe da isplati (osiguranu) naknadu štete, istovremeno štiteći osnovnog subjekta odgovornosti – javnu garažu, tako što svojom (pravnom) radnjom sprečava nastanak njene odgovornosti.

Ključne reči: *tehnički napredak, pooštavanje osnova odgovornosti, osiguranje od odgovornosti, sprečavanje odgovornosti*

Odgovornost organa starateljstva za pravovremenu i delotvornu podršku roditeljima u vršenju roditeljskog prava – zakonska regulativa i problemi u praksi –

Jasmina Selaković Papić*

Porodica je osnovna jedinica društva u kojoj svim njenim članovima, a posebno deci, treba da bude pružena neophodna pomoć kako bi mogli u potpunosti da preuzmu odgovornost u zajednici. Dete treba da raste u porodičnoj sredini, u atmosferi sreće, ljubavi i razumevanja, vaspitavano u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti.

Imajući u vidu navedene polazne pretpostavke Konvencije UN o pravima deteta, Porodičnim zakonom Republike Srbije uređeni su odnosi roditelja i deteta tako da dete ima pravo da se o njemu, pre svih drugih, staraju roditelji uz obezbeđenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za njegov pravilan i potpun razvoj. Istim zakonom je propisano da roditelji roditeljsko pravo vrše zajednički i sporazumno kada vode zajednički život, kao i u uslovima kada ne žive zajedno ali imaju zaključen sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava za koji sud proceni da je u najboljem interesu deteta.

Većina roditelja roditeljska prava i obaveze vrši sa puno ljubavi i pažnje, u najboljem interesu svog deteta. Međutim, u određenim situacijama roditelji se ne snalaze u pogledu načina zadovoljenja potreba deteta i svojim postupcima, najčešće nesvesno, ugrožavaju interes svog deteta.

Radi zaštite prava deteta, sa ciljem obezbeđivanja uslova za njegov pravilan psiho-fizički razvoj, Porodičnim zakonom i Pravilnikom o organizaciji, normativima i standardima stručnog rada centara za socijalni rad propisana su ovlašćenja organa starateljstva da u takvim situacijama

* **advokat** u Beogradu, advjspapic@gmail.com

obezbedi razvoj preventivnih programa, kao i da vrši intervencije u domenu roditeljskog staranja, kroz mere preventivnog i mere korektivnog nadzora u vršenju roditeljskog staranja.

Međutim, realizacija označenih ovlašćenja i dužnosti centara za socijalni rad u praksi nailazi na niz problema. Najpre, uočava se da organ starateljstva mere nadzora nad vršenjem roditeljskog staranja primenjuje u malom broju slučajeva. Prema podacima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu za 2016 godinu, su centri za socijalni rad, u postupku nadzora nad vršenjem roditeljskog staranja, doneli 1.029 rešenja sa merama preventivnog nadzora i 518 rešenja sa merama korektivnog nadzora, dok su u isto vreme, na zahtev suda u sporovima za vršenje roditeljskog prava, dali 16.164 nalaza. Navedena okolnost je paradoksalna, imajući u vidu činjenicu da je organ starateljstva najčešće u prilici da probleme u porodici identifikuje u ranoj fazi, pa je u mogućnosti da već tada zaustavi produbljivanje krize kroz motivacioni razgovor sa roditeljima, ukazujući na nedostatke u vršenju roditeljskih prava i davanjem smernica roditeljima radi njihovog konstruktivnog otklanjanja. Takvim propuštanjem da pravovremeno reaguje adekvatnim merama nadzora, organ starateljstva pogoduje produbljivanju porodične krize koja dovodi do visokokonfliktnih odnosa u porodici i roditeljske separacije kroz sudske postupke u kojima se narušava čitav niz prava deteta i njegov najbolji interes. Pored navedenog, problem u praksi je i to što je u značajnom broju slučajeva kada su mere nadzora ipak izrečene, to učinjeno uz kršenja pravila procedure i standarda stručnog rada prilikom procene potreba porodice i dece, što se negativno reflektuje na odluku o adekvatnoj meri nadzora. Naime, u praksi se naročito uočava propust u neprepoznavanju potrebe adekvatnog aktivnog učešća deteta u postupku procene, zatim izostanak korišćenja drugih izvora informacija o roditeljskom funkcionisanju (intervju drugih članova porodice, odgovornih lica u obdaništu/školi i sl.), kao i izostanak motivacionog intervjua sa roditeljima što veoma često rezultira formalnim prihvatanjem saradnje roditelja bez suštinskog razumevanja stvarne potrebe za istom. Veliki problem u praksi je neblagovremenost u izricanju mera, a konačno i propuštanje aktivnosti provere načina na koji roditelji izvršavaju izrečene mere, zbog čega izostaje i pravovremeno preduzimanje drugih mera nadzora, uz poštovanje principa postupnosti i srazmernosti. Poseban problem u praksi predstavlja izostanak dokumentovanja rada organa starateljstva sa roditeljima, kao i izostanak formalne odluke organa starateljstva u postupku nadzora, što za posledicu ima storniranje prava roditelja na pravni lek u odnosu na aktivnosti nadzora koje organ starateljstva faktički vrši.

U navedenim okolnostima opravdano se postavlja pitanje na koji način je regulisana odgovornost (stručnih radnika) organa starateljstva za

nevršenje, neuvremenjeno i neadekvatno vršenje zakonskih ovlašćenja u oblasti nadzora nad vršenjem roditeljskog prava u najboljem interesu deteta.

Zakon o socijalnoj zaštiti propisao je mogućnost zahteva za vršenje nadzora nad stručnim radom organa starateljstva, kao i inspekcijskog nadzora nad radom ustanova socijalne zaštite. Zakon o opštem upravnom postupku propisao je mogućnost zahteva za izuzeće stručnog radnika organa starateljstva. Zakon o Zaštitniku građana propisuje mogućnost postupka kontrole zakonitosti i pravilnosti rada organa starateljstva.

Međutim, u praksi su se sva navedena rešenja pokazala kao nedelotvorna, imajući u vidu da u svom postupanju organi nadzora primenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku kojim nisu predviđene sankcije za kršenje obaveze postupanja u zakonom predviđenim rokovima za donošenje odluke po zahtevu (tzv. "ćutanje administracije").

Ključne reči: *vršenje roditeljskog prava, preventivni nadzor, korektivni nadzor, organ starateljstva, odgovornost*

Prevenција i odgovornost za štete koje potiču od zgrade

Sofija Nikolić*

Prevenција nastanka štete koja potiče od zgrade i pitanje odgovornosti za slučaj da do nje dođe je veoma značajna, kako za vlasnika posebnog dela zgrade i stambenu zajednicu, tako i za društvo u celini. Višedecenijsko neadekvatno održavanje zgrada je rezultiralo veoma lošim stanjem pojedinih objekata koji mogu predstavljati opasnost za građane i njihovu imovinu. Prethodno važećim propisima bila je utvrđena obaveza održavanja zgrada, ali pravna regulativa u praksi nije primenjivana u dovoljnoj meri. Donošenjem Zakona o stanovanju i održavanju zgrada 2016. godine, ovo pitanje je dobilo znatno veći značaj u kontekstu održivog razvoja stanovanja koji predstavlja javni interes države. Pravna regulativa u ovoj oblasti obuhvata nekoliko segmenata. U prvom se nalaze odredbe koje se odnose na obavezu održavanja, određivanje subjekata u čijoj nadležnosti je njegovo sprovođenje, pitanje obaveznog učešća u troškovima održavanja, ali i mogućnost preuzimanja poslova održavanja i unapređenja zgrade od strane jedinice lokalne samouprave pod određenim uslovima, a u cilju ostvarivanja javnog interesa. Drugi segment se odnosi na odgovornost za štete koje potiču od zgrade. Do sada je u ovoj oblasti primenjivan Zakon o obligacionim odnosima kao *lex generalis*. Novim zakonom koji predstavlja *lex specialis* ovo pitanje je prvi put detaljnije regulisano. Povezana je obaveza održavanja zgrade i odgovornost lica u čijoj nadležnosti je organizovanje izvođenja radova, u slučaju da je nastanak štete posledica neodržavanja (čl. 60). Precizirano je da za štetu koja potiče od zajedničkih delova zgrade postoji odgovornost stambene zajednice, dok vlasnici posebnih delova mogu supsidijarno odgovarati, a ukoliko nije moguće tačno odrediti od kog dela potiče šteta stambena zajednica i vlasnici posebnih delova će solidarno biti odgovorni (čl. 69). Zakonom je predviđena mogućnost da stambena zajednica zaključi ugovor o osiguranju od odgovornosti za štetu prema trećim licima do

* **master pravnik, istraživač saradnik** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, sofijanikolic@hotmail.com

koje može doći zbog neodržavanja ili nepravilnog održavanja zgrade (čl. 48). S obzirom da osiguranje nije obavezno biće potrebno sagledati praksu stambenih zajednica u narednom periodu i njihovu zainteresovanost u pogledu primene ove mogućnosti. Postavlja se pitanje da li će pojedine stambene zajednice u osiguranju videti potencijalno rešenje umesto održavanja, iako tako nešto ne bi bilo u skladu sa zakonom. U ovom segmentu će značajnu ulogu imati građevinski inspektori u čijoj nadležnosti je provera stanja zgrada, njihove bezbednosti, primene plana održavanja i druga značajna pitanja koja se odnose na sprovođenje zakona. Pored prethodno navedenog, zakonom je uvedena još jedna novina. Profesionalni upravnici čije imenovanje, odnosno postavljanje predviđa zakon kao jednu od mogućnosti, imaju značajnu ulogu u navedenim obavezama održavanja i upravljanja zgradama. Jedan od preduslova za otpočinjanje njihovog rada je zaključenje ugovora o osiguranju od profesionalne odgovornosti, što je veoma značajno kada je u pitanju naknada potencijalne štete.

U dosadašnjoj primeni zakona javljali su se problemi koji koji su se najčešće odnosili na samu registraciju stambenih zajednica. U javnosti postoje i mnoga druga otvorena pitanja, nedoumice kao i strah građana od novih finansijskih izdataka. Tek kada zakon u potpunosti bude zaživeo i nakon određenog perioda primene, biće vidljivi efekti pojedinih normativnih rešenja i njihov uticaj na promenu dosadašnjeg stanja. Pored svega navedenog može se zaključiti da je donošenjem Zakona o stanovanju i održavanju zgrada učinjen pomak u regulisanju ove oblasti, ali su ostala pojedina pitanja koja su mogla biti preciznije i možda bolje uređena.

Ključne reči: šteta, prevencija, građanskopravna odgovornost, održavanje zgrada, osiguranje

Instituti odgovornosti ulaze u temeljne vrednosti i deo su centralnih pojmova u svakom pravnom sistemu, budući da svaki segment društva, pa i njegovu celinu, odlikuje neka vrsta odgovornosti. Imaju se u vidu Ustavom garantovana prava i mehanizmi zaštite koji dovode do odgovornosti u slučajevima povreda prava i kršenja obaveza. Lakoća izvođenja odgovornosti i primerenost sankcija koje iz toga proizilaze govore o tome koliko su instituti odgovornosti u državi postavljeni na dobrim osnovama i u kojoj meri su izgrađeni. Postupci odgovornosti u Srbiji su brojni i u velikoj meri deo pravne tradicije, zakonodavstva i ustaljene sudske prakse. Međutim oni u isto vreme pokazuju, ne samo određene manjkavosti, već i prepreke i nelogičnosti, zbog čega treba da se stalno preispituju sa naučne i praktične strane i da se radi na njihovom reformisanju.